

Franjevizam u poeziji Jana Twardowskog

Kresina, Marina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:536258>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-24**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnost

Katedra za poljski jezik i književnost

FRANJEVIZAM U POEZIJI JANA TWARDOWSKOG

Diplomski rad

Studentica: Marina Kresina

Mentorica: doc. dr. sc. Đurđica Čilić

Zagreb, rujan 2020.

Izjava o neplagiranju

Ja, Marina Kresina, kandidatkinja za magistru poljskog jezika i književnosti, ovime izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad pod naslovom *Franjevizam u poeziji Jana Twardowskog* izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice dr. sc. Đurđice Čilić. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. FRANJEVIZAM	2
2.1. Franjo Asiški	2
2.2. Franjevačka misao i duhovnost	5
2.3. Franjevizam u književnosti.....	6
2.4. Franjevizam u poljskoj književnosti.....	6
2.4.1. Leopold Staff (1878.-1957.).....	7
2.4.2. Jan Kasprowicz (1860.-1926.).....	8
2.4.3. Wisława Szymborska (1923.-2012.).....	8
2.4.4. Miron Białoszewski (1922.-1983.).....	9
3. JAN TWARDOWSKI.....	9
3.1. Biografija i bibliografija.....	9
1. O POEZIJI.....	11
1.1. Lirska poezija	11
1.2. Pristup poeziji.....	13
1.3. Poezija Jana Twardowskog	14
2. FRANJEVAČKI MOTIVI U POEZIJI JANA TWARDOWSKOG	17
2.1. BOŽJA SVEPRISUTNOST	20
2.2. ŽIVOT U DOBRU I ZLU	22
2.3. VELIK U SKROMNOSTI I PONIZNOSTI	25
2.4. KULT JEDNOSTAVNOSTI (KOLOKVIJALIZMI, HUMOR, SVAKODNEVICA).....	26
2.5. ZAJEDNIŠTVO	28
2.6. PRIRODA	29
2.7. LJUBAV.....	32
3. ZAKLJUČAK	35
4. BIBLIOGRAFIJA	36
4.1. Citirana literatura.....	36
4.2. Mrežni izvori	38
5. PRILOG.....	39
5.1. U potpunjena bibliografija stvaralaštva Jana Twardowskog (culture.pl).....	39
5.1.1. Poezija	39
5.1.2. Proza.....	40

5.1.3. Razgovori i intervjui s pjesnikom.....	40
5.1.4. Odabrani prijevodi.....	41

1. UVOD

Srednjovjekovni svetac Franjo Asiški ostavio je iza sebe veliko duhovno i književno nasljeđe u europskoj kulturi, ali i šire. Njegovi su nasljednici nastavili tradiciju koju je svetac-književnik započeo u središnjoj Italiji, a kojoj čini se ni danas nema kraja. Ovim radom željelo se obuhvatiti dio korpusa pjesama jednog od najčitanijih i najpoznatijih predstavnika poljskog franjevizma, svećenika i pisca Jana Twardowskog. Samopozvan *Jan od Biedronki* odavno je ušao u školske čitanke, u srca djece, mladih i čitatelja svih dobnih skupina.

U prvom dijelu ovoga rada donosi se kratak pregled biografije i djelovanja svetog Franje Asiškog te najvažnije karakteristike njegova duhovna nasljeđa i filozofije. Sažeto će se prikazati utjecaj talijanskog sveca na europsku, a posebno na poljsku književnost i kulturu. Definirat će se i prikazati osnovni pristup lirskoj poeziji. Prije same analize pjesama prethodi biografija i sažeta bibliografija poljskog pisca Jana Twardowskog te najvažnija obilježja njegove poezije.

Za potrebe ovog rada analizirane su pjesme iz zbirke *Nie przyszedlem pana nawracać* koju je 2009. godine uredila Aleksandra Iwanowska. U analiziranim pjesmama poseban je naglasak na motivima tipičnima za franjevačku poeziju, a na kraju rada donesen je zaključak.

Cilj ovog rada bio je otkriti koji su motivi franjevizma prisutni u spomenutom korpusu i približiti ovog izvrsnog poljskog pisca našem govornom području.

Ključne riječi: sveti Franjo Asiški, poezija, Jan Twardowski, franjevizam, Jan od Biedronki

2. FRANJEVIZAM

2.1. Franjo Asiški

«Vir erat in civitate Assisii, quae in finibus vallis Spoletanae sita est, no-mine Franciscus» riječi su kojima je Toma Čelanski započeo *Vita Beati Francisci*, prvu hagiografiju svetog Franje, koju je papa Grgur IX. naručio prije same kanonizacije sveca 1228. godine (Concetti 2017: 347).

U talijanskom gradiću Asizu krajem 1181. ili početkom 1182. godine trgovcu Petru Bernardoneu i Madonni Pica (usp. Anastasi, Bartolini, 2013: 12) rodio se sin Ivan (tal. Giovanni), kasnije nazvan Franjo. Rodio se u srednjem vijeku, važnom razdoblju u povijesti europskog kršćanstva koje je obilježeno nesuglasticama i bitkama između papa i careva, prodorom islama i muslimanske kulture na Mediteran i u Svetu Zemlju te crkvenim reformama. Asiz se nalazio na dobroj strateškoj poziciji u središtu talijanskog poluotoka. Kroz njega je prolazio put *Via Francigena*, Franaški put, kojim su svake godine putovali talijanski trgovci kako bi došli u Francusku na sajam u pokrajinu Champagne.

Među njima bio je i Pietro di Bernardone, pripadnik pučke klase trgovaca koji nisu posjedovali dvorce i oružje, ali su imali novac. Franjin otac želio je da njegov sin postane bogat i plemenit vitez. To je želio i mladi Franjo koji je rastao u društvu bogatih mladića (usp. Muscat 2003: 4, 8). Godine 1201. i 1202. Franjo je sudjelovao u obrani Asiza u ratu protiv Perugie. Godinu dana zarobljeničtva i teške bolesti iscrpilo ga je, no nakon oporavka i želje za povratkom u viteštvo, Anastasi i Bartolini navode kako je Franjo čuo Božji glas koji ga je pozivao da odustane od ratovanja i da se vrati u svoj grad gdje će mu pokazati svoju volju (usp. Anastasi 2013: 13).

Cijelo djetinjstvo Franjo je proveo u rodnom gradu, a napustio ga je samo dok je putovao Egiptom i Palestinom od 1219.-1220. godine. Franjevizam je upravo zbog toga možda i jedini kršćanski pokret koji može govoriti o svojoj prijestolnici (Asizu) i centralnom mjestu (Umbriji). U Franjino vrijeme, Asiz je bio gradić srednjeg značaja i teritorijalno manji nego što je to danas. Srednjovjekovni gradić bio je pod rimskom vlašću što i danas možemo vidjeti po Minervinom hramu (danas pretvorenom u crkvu). Do 14. stoljeća, Asiz je proizvodio tek toliko da bi prehranio svoje stanovništvo (usp. Vauchez 2012: 1-5).

Iriarte navodi kako je nakon manje-više lagodnog mladenaštva, Franjo doživio preobraćenje nakon što ga je Gospodin doveo među gubavce (usp. Iriarte 2013: 26-27). Dogodilo se to 1205. godine kada je, dok je jahao na svom konju, došao pred gubavca koji mu se zgadio i od kojeg je htio čim prije pobjeći. Začudo, u tom trenutku, čuo je neki unutarnji glas koji mu je rekao da bi mu sada već trebalo biti milo ono što bi inače prezirao. Slušajući taj glas, odlučio je sići s konja, zagrliti i poljubiti gubavca nakon čega je u duši osjetio nevjerojatnu slatkoću.

U jednoj derutnoj crkvi sv. Damjana, 1206. godine, moleći se pred raspelom odlučio je posvetiti se obnovi crkava u Asizu preživljavajući samo prošnjom i razdajući sve što je imao on i njegov (škrti) otac (usp. Iriarte 2013: 26-27). Zapravo, kada je njegov otac shvatio da je Franjo razdao i njegove najbolje tkanine da bi popravio crkvicu sv. Damjana, zatvorio ga je u kuću, a nedugo zatim i lišio nasljedstva. Tom je prilikom mladi Franjo, pred biskupom Guidom I., osim nasljedstva, odlučio lišiti se i svoje odjeće, obukavši samo stari plašt u koji je utisnuo bijeli križ (usp. isto 2013: 15). Dio evanđelja koji govori o poslanju učenika nagnao ga je da odjene jednostavnu tuniku s remenom i da bez obuće na nogama krene naviještati Božje kraljevstvo (usp. Iriarte 2013: 26-27). Nakon restauracije crkvice sv. Damjana, krenuo je s popravcima na crkvi sv. Petra, a zatim i na crkvi Gospe od Anđela, tzv. Porcijunkule (usp. Anastasi 2013: 15).

Većina njegovih djela pisana je latinskim jezikom, ali s obzirom na to da se njime služio svakodnevno, često nije poštivao gramatiku čime je smanjio jaz između uzvišenog latinskog i govornog jezika. Tako je primjerice izazvao čuđenje mnogih, kada je on, *Siromašak* (tal. *Poverello*, polj. *Biedaczyna z Asyżu*) u *Pjesmi stvorova*, odlučio pisati o Bogu na još uvijek nedefiniranom umbrijskom dijalektu (Vauchez 2011: 60-65). Iako rođen u feudalnom okruženju, razdoblju uspona trgovaca i obrtnika gdje su pjesnici često pisali ode o junačkim djelima i odanosti, Franji je suosjećanje sa slabima bilo mnogo bliže njegovoj osobnosti i karakteru. Recitirao je na provansalskom, poznavao je romane i trubadure, razmatrao je Bibliju (posebno Novi zavjet), iako nikada nije pohađao *trivium* i *quadrivium* (usp. Iriarte 2013: 26-27). Uživao je čitajući o junačkim podvizima vitezova. To ga je posebno zanosilo i u tome je vidio nešto lijepo, veliko i vrijedno življenja. Misli mladog Franje sanjara bile su usmjerene k tom idealu: da ostvari veliki život, život nalik viteštvu i nimalo nalik radu u očevom dućanu s tkaninama (usp. Abrus 1978: 8).

Ovako ga je opisao njegov suvremenik Toma Čelanski, najpouzdaniji Franjin životopisac: osrednjeg stasa, malene glave, duguljastog lica, malenog i plosnatog čela, crnih i sjajnih očiju, tankog i ravnog nosa, malenih ušiju, tankih usana, crne i rijetke brade, tankog vrata, nježnih ruku s oduljim prstima, malenih nogu, nježne kože, slabašnog i mršavog tijela, bistrog i prodornog glasa. Bio je glazbena duša i veseljak, ali ne i raskalašen mladić, domišljat, spreman na odgovor, promatrao je stvari bez predrasuda (usp. Abrus 1978: 5-12). Takvu biografiju svetog Franje u poljskoj književnosti (na poljskom jeziku) prvi je napisao Piotr Skarga (usp. Zacharewicz 2013: 14). Adam Mickiewicz pisao je kako bi osobu takvog duha kao što je bio sveti Franjo trebalo slaviti onako kako se slavi Džingis-kana (usp. Zacharewicz 2013: 14 prema Pigoń 1958: 329). Edward Porębowicz, istaknuti autor monografije *Święty Franciszek z Asyżu* (1899.), ukazao je na umjetničku osjetljivost svetog Franje i utjecao je na krug lavovskih književnika, koji su kasniji stvorili vlastite koncepte franjevačke književnosti. Među njima su bili: Jan Kasprowicz, Leopold Staff, Ludwik Maria Staff, Józef Wittlin i Józef Ruffer (usp. Zacharewicz 2013: 19).

Grupa koju je Franjo okupio, išla je i propovijedala Italijom imajući na umu najbitnije, a to je: živjeti prema evanđelju, biti u apsolutnom siromaštvu, raditi i primati milostinju i nikakav drugačiji izvor financiranja. Papa je 1210. godine priznao novoosnovani red nazvan najprije *asiškim pokornicima* pa *manjim siromasima* te na kraju *manjom braćom*. Dvije godine kasnije, Klara Asiška (tal. Chiara d'Assisi) krenula je Franjinim stopama i osnovala ženski red *siromašnih gospođa* (usp. *isto*).

O Franjinoj mladosti ne znamo mnogo, jer jedino što je o njoj zasigurno napisao je iz *Testamenta* gdje je zabilježio misao *cum esse in peccatis* (*živio sam u grijehu*). Mnogi slikari, od kojih je Giotto možda najpoznatiji, ovjekovječili su scenu Franjinog preobraćenja tijekom prvih mjeseci 1206. godine kada se i odrekao očevih dobara i svega materijalnog, kako bi se tako ogoljen stavio pod zaštitu asiškog biskupa.

Franjo Asiški umro je u četrdesetčetvrtoj godini života, u Asizu tijekom noći s trećeg na četvrti listopada 1226. godine, gdje je i bio pokopan sve do 1230. godine, kada mu je tijelo preneseno u baziliku izgrađenu njemu u čast na zapadnom dijelu gradića (usp. Vauchez 2012: 11, 12).

2.2. Franjevačka misao i duhovnost

Samo ozračje franjevizma ili *forma mentis* svoj izvor ima u duhovnosti svetog Franje koja se preko srednjovjekovne tradicije i sv. Augustina nadovezuje na platonizam.

Ono što je karakteristično za franjevačku filozofsku misao jest prevaga ljubavi nad misaonim radom, primat volje nad inteligencijom, te gledanje na Boga kao na najviše Dobro prije nego na najveću Istinu. Takav franjevački pogled na život, koji se podudara s augustinskom tradicijom, dominirao je u zapadnoj Crkvi sve do sredine 13. stoljeća, tj. sve dok se u školama prednost nije dala aristotelizmu. Pariz i Oxford dva su velika obrazovna središta poznatih franjevačkih učitelja u 13. i 14. stoljeću (usp. Iriarte 2013: 166-167).

Ideal koji je predložio sv. Franjo temelji se na nasljedovanju Krista prema evanđelju u siromaštvu i poniznosti. Kako navodi Iriarte, on je došao do susreta s Kristom siromašnim i raspetim po bratu koji trpi (gubavcu), a Krist/brat ga je naveo da otkrije Boga, najveće Dobro, koje se očituje kao Ljubav u stalnom darivanju drugim ljudima. (usp. *isto*: 127).

Ljubav, jednostavnost, poniznost, prepuštenost Božjoj providnosti, radost te optimizam prema životu, istinski su franjevački duh koji je uvijek i duboko povezan sa stvarnošću (usp. *isto*: 128). Sveti Franjo smatrao je da mi možemo uživati sve, ali u Bogu i po Božjoj volji (usp. Abrus 1978: 78-79). Prema Joanni Ślósarskoj u istraživanjima provedenim na temu franjevačke duhovnosti mogu se izdvojiti sljedeći motivi: pouzdanje u Boga, zajedništvo, poniznost, ljubav, siromaštvo, čistoća, radost i suživot u empatiji prema drugima (usp. Zacharewicz 2013: 13).

Franjevci, iako poznati po tome da se odriču svega svjetovnog, nikada se nisu odrekli želje za znanjem, znanošću i napretkom. Osim na teološkom i filozofskom području, mnogi su se franjevci isticali i u poeziji (Jacopone da Todi, Ugo Panziera i Giacomino da Verona), znanosti (Ruggero Bacone), mozaicima (fra Giacomo da Torrita), anatomiji (Fortunato da Brescia), humanizmu (otac Frediani), povijesti (Mariano da Firenze i Luca Wadding), arhitekturi (fra Jacopo da Pola, fra Giacondo da s. Vitale, Francesco M. Lorenzoni da Vicenza), matematiци (Luca Pacioli) te raznim drugim područjima (usp. Anastasi 2013: 113, 122, 123).

2.3. Franjevizam u književnosti

Mnogi cijenjeni povjesničari, pripisuju upravo franjevaštvu zaslugu za pojavu talijanske renesanse, pa ga tako primjerice Renan naziva »ocem talijanske umjetnosti« (usp. Iriarte prema Renan 1884: 337).

Sveti Franjo je kao vrstan pjesnik i u svim očitovanjima svojega života, ostavio u nasljeđe ljubav prema prirodi, sposobnost tumačenja jezika ljubavi i boli, te tajnu pretvaranja pučkog jezika u prijenosnika ljepote (usp. Iriarte 2013: 175-176).

Prema svetom Franji, poezija je u svojoj biti Bog u kojem se nalazi i od kojeg dolazi sva veličina, najuzvišenija, najistinitija i najsajjnija poezija. On, često nazivan svecem ptica i cvijeća, prirodu nije slavio za svoje osobno zadovoljstvo, nego da time hvali Boga, što je u punini i ostvario u svom pjesničkom dostignuću *Pjesma brata Sunca* (usp. Abrus 1978: 78-79).

Prema *Słownikowi języka polskiego*, franjevizam je struja u književnosti s početka XX. stoljeća koja se veže uz stvaralaštvo i lik Franje Asiškog (pwn.pl, pregled: 30.8.2020.). O njemu su pisali i velikani poput Ernesta Rena, Paula Sabatiera, Henryja Thodea i Francisa Jamesa (usp. Zacharewicz 2013: 5).

Goerres, Schlegel i Haller u Njemačkoj te Chateaubriand and Michelet u Francuskoj iskazivali su veliki interes za franjevačke teme. Polovicom stoljeća, Frederick Ozanam, profesor na pariškoj Sorbonni, objavio je *Les poètes franciscains en Italie*, kršćansku interpretaciju franjevačke škole, a nedugo zatim njegova žena objavila je francuski prijevod *Cvjetića* (tal. *Fioretti*), tada skoro zaboravljenog djela Franje Asiškog. Papa Leo XIII. posebno se zauzeo za osnivača novog reda, predstavivši ga kao važnog sociologa s iskrenom kršćanskom inspiracijom, koji će zahvaljujući promicanju zajedništva, moći prevladati socijalnu revoluciju Karla Marxa (usp. Molina 1949: 187).

2.4. Franjevizam u poljskoj književnosti

Franjevizam se temelji se na promicanju vrijednosti poput siromaštva, pokore, ljubavi i opraštanja, a postao je iznimno popularan tijekom XX. stoljeća. Godine 1891., Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Franciszek Nowicki, Andrzej Niemojewski debitirali su kao književnici nove generacije s kojima započinje razdoblje nazvano Młoda Polska (hrv. Mlada Poljska). To isto

razdoblje završava 1918. godine (sporazumni datum) kada Poljska, nakon više od stogodišnjeg nepostojanja na karti svijeta, postaje neovisna.

Naziv *fin de siecle* iz francuskog jezika povezujemo s krizom koju je preživljavala cjelokupna europska kultura bližeći se kraju stoljeća. Često se cijelo to razdoblje naziva i dekadentizmom kojeg karakterizira: pesimizam, kriza moralnosti, običaja, kulture, tradicije, umor i bezvoljnost, katastrofiziranje, apatija i ravnodušnost. Smatralo se da je takvo emocionalno stanje koje je pratilo ovu epohu, posljedica pozitivističkih filozofija, kapitalizma i urbanizacije (usp. Gawron 2013: 1). Dekadentizam, čiji se svjetonazori temelje na filozofiji Artura Schopenhauera (usp. Zacharewicz 2013: 15) je tako dopuštao razvoj više koncepcija, kao što su estetički eklekticizam (mogućnost spajanja nespojivih vrijednosti) i sinkretizam (spajanje različitih žanrova i rodova). Susrećemo se i sa simbolizmom, koji je bio samo jedna od struja Mlade Poljske (usp. Gawron 2013: 1).

Leopold Staff, Jan Kasprowicz, Miron Białoszewski i Wisława Szymborska neki su od poznatijih poljskih književnika u čijim djelima pronalazimo utjecaj Franje Asiškog:

2.4.1. Leopold Staff (1878.-1957.): često nazivan i pjesnikom četiriju generacija, istaknuti je predstavnik poljskog franjevizma, što potvrđuje prije svega njegovo djelo *Kwiatki świętego Franciszka z Asyżu* iz 1910. godine (usp. Zacharewicz 2013: 20). Staffova poezija nije toliko vezana uz njegova religijska uvjerenja, koliko uz njegov stav prema stvarnom životu, osjećaju sklada i sreće, čemu svjedoči pjesma *Życie bez zdarzeń*. Autor je tu, na vrlo profinjen način uspio iz elemenata svakodnevice stvoriti osjećaj smislenosti i punine. Lirski subjekt ne bavi se herojskim pothvatima ili osjećajima koji razdiru dušu i misli. Autor je ovdje naglasio upravo suprotno: elemente svakodnevice, obične dane i noći, smjenu godišnjih doba, radanje, posao, ljubav i smrt. Lirski subjekt svoju melankoliju liječi jednostavnim promatranjem prirode. Upravo tu leži ideal franjevizma koji radost i smisao života nalazi u svakom njegovom obliku i koji prihvaća sreću baš kao i trpljenje. Autor nam otkriva savjete koji pomažu u borbi sa stvarnošću: ne očekivati previše od života, ne zavaravati se i ne tražiti neobične događaje, nego znati promatrati čudesni sklad svijeta i pronalaziti smisao u svakodnevici.

U Staffovoj pjesmi *Przedśpiew* lirski subjekt predstavlja osobu koja poznaje gorčinu, bol i zabrinutost, ali unatoč teškim iskustvima, ona životu odaje hvalu jer zna da je sve to samo dio ljudske egzistencije, dok u pjesmi *Czucie niewinne* lirski subjekt hvali prirodu baš takvu kakva

ona zaista jest (livade pune cvijeća, polj. ukwiecone łąki, ptice pjevaju, polj. ptaki śpiewają).

Djelo *Łzy* tematizira ljudsku egzistenciju, gdje lirski subjekt, čovjek s iskustvom, stoji i razmišlja o vlastitoj sudbini i sudbini drugih ljudi. On je potpuno svjestan prolaznosti vremena i ne protivi se biološkom satu. Svoju sudbinu povjerava Bogu, a zaključuje da ljudski život nisu samo sreća i bezbrižnost, nego i suze i nemir, što otkriva paradoksalni karakter čovjekove prirode (usp. Gawron 2013: 2).

I u njegovim djelima nailazimo na osnovne motive franjevizma poput: hvale svega stvorenoga, afirmacije života u svakom njegovom obliku, ljubav prema onima što nas okružuju, motiva svakodnevice i kulta prirode (usp. Zacharewicz 2013: 4).

2.4.2. Jan Kasprowicz (1860.-1926.): krajem XIX. stoljeća pao je pod jak utjecaj njemačkog ekspresionizma, struje u književnosti čije su karakteristike duže lirske forme, korištenje simbola, oštri izrazi i prikaz unutarnjeg čovjekovog stanja. Jedno od njegovih većih književnih postignuća su djelo *Hymny* u kojima autor oblikuje slike tipične za ondašnji katastrofičan pogled na svijet. U tom istom djelu dominiraju poetika ekspresionizma izražena preko gigantskih i simboličnih slika poput posljednjeg suda, gdje se patos miješa s vulgarnošću te visoki s niskim stilom pisanja. *Hymny* su u poljskoj književnosti prvi manifest katastrofizma kojim se naviješta pad sveopćih vrijednosti pred predstojećim krajem svijeta, tj. stoljeća. Maria Podraza-Kwiatkowska smatra da *Hymny* ne obuhvaćaju još u potpunosti franjevački sklad, ali Kasprowicz tu harmoniju postiže u cijelosti djelom *Księdze ubogich* iz 1916. godine (usp. Zacharewicz 2013: 19 prema Kwiatkowska 1992: 92). Osim toga, Kasprowicz je 1910. godine napisao i pripovijetke namijenjene školskim čitankama, *O człowieku łagodnym* i *O zwierzętach*, gdje je figuru svetog Franje približio djeci i mladima (usp. Zacharewicz 2013: 20 prema Bednarek 2004: 157).

2.4.3. Wisława Szymborska (1923.-2012.) napisala je pjesmu *Nic dwa razy* u kojoj lirski subjekt, tj. žena govori u ime društva. Zaključuje da *nic dwa razy sie nie zdarza/ i nie zdarzy* čime se pomiruje s prolaznošću i promijenjivošću svijeta. U šestoj strofi lirski subjekt u činjenici

da je sve neponovljivo i jednokratno vidi ljepotu («Jesteś - a więc musisz minąć. Miniesz - a więc to jest piękne»). U djelu *Gawęda o miłości ziemi ojczystej* autorica uspoređuje čovjeka koji nema ljubavi prema domovini s drvom kojemu je vjetar iščupao preplitko korijenje, te naglašava usku vezu između čovjeka i prirode. Franjevačke motive možemo iščitati u poniznosti lirskih subjekata koji vide ljepotu u svijetu takvom kakav jest i u uskoj povezanosti čovjeka s (njegovom) prirodom.

2.4.4. Miron Białoszewski (1922.-1983.) varšavski je autor poezije, proze i drame. Motive franjevizma nalazimo u djelu *Szare eminencje zachwyty* gdje se lirski subjekt divi i najobičnijim stvarima poput peći te u djelu *Autoportret radosny* gdje se lirski subjekt *raduje se jer ima rozum* (polj. *cieszy się, że myśli*), raduje onome čime ga je Bog obdario: razumu, svijesti i govoru (usp. Gawron 2013: 7).

Sveti Franjo prisutan je i u djelima koja je pisao najistaknutiji pjesnik iz ratnog razdoblja, Krzysztof Kamil Baczyński (djelo *Święty* iz 1939.godine). Valja spomenuti još Tadeusza Micińskiego kao jednog od najkontroverziji mlado poljskih književnika vezanog uz franjevizam. O svetom Franji pisali su i Artur Maria Swinarski, Beata Obertyńska, Jerzy Liebert, zatim neki suvremeniji pisci poput Romana Brandstaettera, J. Iwaszkiewicza, Edwarda Stachury, Beaty Obertyńskiej, Waldemara Borzestowskiego (usp. Zacharewicz 2013: 22, 23).

3. JAN TWARDOWSKI

3.1. Biografija i bibliografija

Jan Twardowski poljski je književnik i katolički svećenik rođen u Varšavi 1. lipnja 1915. godine. Jedan je od najznačajnijih predstavnika suvremene poljske poezije. Već 1933. godine počinje objavljivati pojedinačne pjesme, a prvijenac *Powrót Andersena* (*Povratak Andersena*) objavljuje 1937. godine. Twardowski je pisao pod utjecajem pjesnika skupljenih oko časopisa *Skamander*¹ od kojih je preuzeo stalne motive koje koristi tijekom cijelog razdoblja pjesničkog stvaralaštva.

¹ časopis oko kojega su se okupljali pristaše istoimenog poljskog književnog pokreta, uglavnom različitih modernističkih usmjerenja koja su se opirala Mladioj Poljskoj (hrleksikon.info, pregled 25.8.2020.)

Tijekom Drugog svjetskog rata bio je dio vojnih operacija koje je organizirala Zemaljska armija te je sudjelovao u Varšavskom ustanku. Nakon Drugog svjetskog rata, Twardowski ulazi u samostan, 1944. godine započinje teološki studij, a 1948. biva zaređen za svećenika. Ta su dva događaja obilježila novu fazu u njegovu životu. Već je tada bio umjetnički zreo pjesnik koji je napisao zbirku pjesama *Wiersze* (1959., Pjesme), a sa *Znak ufności* (1970., Znakovi povjerenja) postigao je svjetski uspjeh, što potvrđuju i ostala djela koja su slijedila poput *Niebieskie okulary* (1980., Plave naočale), *Na osiołku* (1986., Na magarcu), *Nie przyszedłem pana nawracać* (1986., Nisam vas došao preobraćati), *Trzeba ić dalej, czyli spacer biedronki* (1994., Treba ići naprijed, tj. šetnja bubamare). Od 1945. godine bio je stalni suradnik časopisa *Tygodnik powszechny*, a surađivao je i s časopisima *Odra*, *Więzia* i *Przegląd Katolicki* (culture.pl, pregled: 31.8.2020.).

Njegovo se stvaralaštvo može podijeliti u tri faze:

a. POEZIJA IZ MLADENAŠTVA

Ovo razdoblje trajalo je od 1932. do 1937. godine. Na njegova razmišljanja utjecalo je posebno teško, međuratno i nestabilno geopolitičko stanje. To je bio period traženja sebe, smisla života, ispunjeno mladenačkim nemirima i mnogim emocijama. Debitirao je 1933. godine u časopisu *Kuźnia Młodych*, a u stihovima iz ove faze prepoznatljiva je izgubljenost mlade osobe te ožalošćenost. Mladi Twardowski čitao je Czechowicza o čemu svjedoči i njegova prva zbirka pjesama *Powrót Andersena* (usp. Gintowt 2011: 12-15).

b. STIHOVI IZ RAZDOBLJA SJEMENIŠTA

Druga faza obuhvaća poslijeratno razdoblje. To je razdoblje trajalo od 1943. pa sve do 1947. godine, kada je završio svoj polonistički studij. Karakteristike pjesama kao što su *Piosenka o Powstaniu* ili *O spacerze po Cmentarzu Wojskowym* iz ove faze su ožalošćenost te povezanost s ostalim ustanicima i mučenicima. Twardowski se nakon ustanka suočavao s bolnim sindromom preživjelih, ali i s odlukom o pozivu, no nedugo zatim odlučio je otići na godinu dana u sjemenište u Czubinu. Upravo je svećenički poziv igrao odlučujuću ulogu u razvoju njegovog umjetničkog stvaralaštva, pa tako nakon *Powstania*, mladi Twardowski otkriva novi svjetonazor

što se može iščitati iz pjesmama *Wierność: Koniecznie wierność, Miłość: Koniecznie miłość, Wszystko potrzebne było. Modlitwa do świętego Jana* (usp. Gintowt 2011: 15-17).

c. PISAC-SVEĆENIK

Može se reći da je ova faza započela 4. srpnja 1948. godine kada je položio svećeničke zavjete. U ovoj fazi tematizirao je Boga, život i najvažnija ljudska pitanja. Bio je župnik u Żbikowiu u Varšavi, a radio je i u školi s djecom s posebnim potrebama odakle dolazi njegova didaktička sposobnost da najjednostavnijim jezikom predstavi apstraktne teme (usp. Gintowt 2011: 17-22).

O njegovom stvaralaštvu pisali su Andrzej Sulikowski, Anna Kamieńska, Waldemar Smaszcz, Jerzy Kwiatkowski, Stanisław Grabowski, Marek Karwala, Bogdan Zeler, Zofia Zarembianka, Aleksandra Iwanowska (usp. Reczulska 2012: 173). Posebnu važnost ima biografija autora Waldemara Smaszcza, *Ks. Jan Twarodwski. Poeta nadzieji*, koja je nastala kao plod dugogodišnjeg prijateljavanja sa svećenikom, mnogih zajedničkih razgovora te dokumenata i analize njegovih djela (usp. Gintowt 2011: 7). Umro je u rodnom gradu 18. siječnja 2006. godine.

1. O POEZIJI

1.1. Lirska poezija

Lirska pjesma stara je koliko i jezik i od najstarijih vremena pratila je čovjeka, njegove čežnje i emocije, radosti i žalosti, te mu omogućavala da ostvari svoju potrebu spajanja sa silama prirode i s Bogom, da iskaže svoju misao, da svlada samoću i podnosi težinu postojanja (usp. Lešić 2005: 262).

Govoreći o smislu poezije, Zdenko Lešić je ovako citirao Giorgia De Chirica: „Svaki predmet ima dva vida, obični vid, onaj koji redovito vidimo i koji vidi svatko, te duhovni ili metafizički vid, koji vide samo rijetki pojedinci u trenucima vidovitosti i metafizičke misaonosti. Umjetničko djelo mora iskazivati nešto što se kao takvo ne javlja u vidljivom obliku”. Takva dvostruka struktura pjesničke i umjetničke slike, gdje ono što je vidljivo i prolazno sugerira nešto što je opće, nevidljivo i neprolazno, obično se naziva simbolom ili simbolikom, a takvo se tumačenje književnosti naziva simboličkim (usp. Lešić 2005: 31). Lirska,

epška i dramska poezija postali su uobičajeni nazivi za tzv. fundamentalne mogućnosti književnog stvaranja, ali je s raspadom trijadnog sistema konstituiranog u njemačkoj estetici XIX. stoljeća, termin lirska poezija za modernu književnokritičku svijest izgubio terminološku čvrstinu (usp. isto: 259). Cijeli korpus tekstova koji su pokrivala ta tri pojma, danas se obično naziva jednom, osnovnom riječju: poezija.

U antičko vrijeme pojam lirike podrazumijevao je pjesme pjevane uz pratnju glazbenog instrumenta iz stare Grčke, lyre, odakle potječe i sam naziv lirika. Iako Aristotel u svojoj *Poetici* još nije upotrebljavao taj naziv, uz tragediju, komediju i ep, u vrste pjesništva smjestio je i auletiku i kitaristiku u kojima se riječi sjedinjuju s glazbom i plesom. Tek se kasnije u aleksandrijskom razdoblju, termin lirika upotrebljava za sve one pjesme komponirane za pjevanje, bez obzira na prateći instrument, tj. liru, leut ili kitaru (usp. Lešić 2005: 261). Dakle, može se reći da je lirska poezija nastala u svojevrsnom sinkretizmu (grč. *synkretismos*: stapanje, sjedinjavanje) govora, plesa, glazbe, glume i književnosti (usp. Solar 2005: 182). Tek u renesansi, Petrarca i teoretičari poezije (Miniturno, Scaliger, Sidney i ostali) odvajaju tekst od glazbe i definiraju pjesmu, ali melodičnost i dalje ostaje bitnim obilježjem lirskog izraza.

Krajem XVIII. stoljeća, s izbijanjem romantičke osjećajnosti, došlo je do potpunog prestrukturiranja književnosti, u kojoj je lirska poezija dobila u cijelosti novi značaj. Nakon Wordswortha, Goethea, Coleridgea, Huga i Poea, subjektivnost, emocionalnost i spontanost postali su distinktivna obilježja lirike i poezije uopće (usp. Lešić 2005: 261).

Iako se i moderni pjesnici ponekad služe tradicionalnim lirskim vrstama (sonet, gazel, haiku, epitalam, epitaf, epigram, poslanica, elegija, himna), modernu poeziju karakterizira upravo nedostatak unaprijed datih formi (vrsta pjesme, oblik stiha i kitice, rime) što je očiti znak raskida s tradicijom. Taj je proces reforme započeo sredinom XIX. stoljeća Charles Baudelaire, a na još radikalniji način nastavili su ga Arthur Rimbaud i Stephane Mallarme, te dovršili avangardni pjesnici iz prvih desetljeća XX. stoljeća ispitujući krajnje granice poezije u avangardnim pokretima poput dadaizma², futurizma³, kubofuturizma⁴, ekspresionizma⁵, unanizma⁶,

² *pov. umj.* nihilistički pokret u umjetnosti, javio se 1916; karakteriziraju ga iracionalnost, anarhizam, negacija suvislosti i odbacivanje umjetničkih dogmi; kasnije prešao u nadrealizam; dada (hjp.hr, pregled: 30.8.2020.)

nadrealizma⁷ i hermetizma⁸. Najveća novost ove faze je potpuno novi odnos prema jeziku, jer je došlo do napuštanja tradicionalnog lirskog subjekta i njegove osjećajnosti, a suprotstavljajući se osnovnim funkcijama poezije, odbacuje se i referencijalnost te ekspresivnost. Tako, moderan pjesnik, za razliku od romantičara, često ostaje zatvoren u svom neprozirnom jeziku, bez želje da išta i s kim komunicira i bez da sklapa odnos s čitateljem. Iako je i modernom pjesniku potreban čitatelj, on njemu ništa ne poručuje, već samo sugerira (usp. *isto*: 276). Njegova je poezija često bizarne tematike, nerijetko je hladna, misaona i na poseban način daleko od svake sentimentalnosti. Fokusira se na jezik, a izazivanje nesporazuma je samo jedna od njezinih uloga (usp. Solar 2005: 192).

1.2. Pristup poeziji

Zbog svoje kratkoće i sažetosti naizgled je veoma lako pristupiti lirskoj pjesmi. Iako, jednostavnost uspjele lirike, rezultat je složene strukture u kojoj čitav niz elemenata sudjeluje u ostvarenju posebnog dojma. Zbog takve savršene cjelovitosti, liriku je veoma teško analizirati jer

³ stil u umjetnosti uopće i ujedno teorija umjetnosti i života; oslikava i zalaže se za masovno tržište, globalnu komunikaciju, strojeve i novu tehnologiju koja će promijeniti izgled svijeta i postojeću kulturu (usp. *isto*)

⁴ razvojni stil u ruskoj avangardnoj umjetnosti prije 1. svjetskog rata; spoj kubističkih i futurističkih stilskih zakonitosti (usp. *isto*)

⁵ *pov.* umj. pravac u umjetnosti s poč. 20. st., negira realizam i impresionizam kao puke odraze stvarnosti, te teži izražavanju unutrašnjeg umjetnikova svijeta (usp. *isto*)

⁶ *pov.* književni pokret u Francuskoj (poč. 20. st.), naučava kolektivnu psihologiju ljudskih skupina; bit je mistična duša mnoštva, a ne izolirani pojedinac (usp. *isto*)

⁷ umj. pravac u likovnoj umjetnosti i književnosti nastao u prvoj pol. 20. st. koji se oslanja na psihoanalizu, nastoji registrirati spontane, automatske i podsvjesne autorove reakcije, snove i snoviđenja; donekle zadržava realne oblike iz stvarnosti, ali zanemaruje i sasvim mijenja odnose među njima; surealizam (usp. *isto*)

⁸ *knjiž. pov.* pjesnički pravac između dva svjetska rata: svoju poetiku temeljio je na napuštanju logičnog, racionalnog smisla jezika i simbola u korist njihove emotivne vrijednosti, slikovitosti i zvučnosti, postajući tako krajnje nepristupačan običnoj publici (usp. *isto*)

se sa svakim sljedećim raščlanjivanjem riskira gubitak cjelokupnog dojma u nepovrat. Prema Solaru, razumijevanje lirike ovisi i o nekim drugim preduvjetima kao što su sposobnost čitatelja, njegovo obrazovanje i osjetljivost za lirski izraz, poznavanje tradicije unutar koje je pjesma pisana te poznavanje jezika i književne problematike izraza (usp. Solar 2005: 182-183). Pristupajući književnom djelu, potrebno je definirati dva temeljna pojma: analizu i interpretaciju.

Književna analiza opis je najbitnijih, posebno važnih elemenata i aspekata djela, odabranih na temelju kriterija proizašlih iz umjetničke zamisli ili problemske tematike. Analiza u tom smislu ne mora biti jedinom pristupom književnom djelu, već samo pomoćnim alatom u prvoj fazi, fazi pripreme ili *tehničkoj* fazi interpretacije. Opisna analiza temelji se na istinitom i nepobitnom sudu koji se empirijski može dokazati, a tiče se konkretnih, postojećih elemenata i aspekata književnog djela.

S druge strane, interpretacija književnog djela temelji se na pretpostavkama kojima onaj koji pristupa djelu, pokušava dokazati postojanje, istinitost i točnost. Interpretacija književnog djela uvijek je nepotpuna, a ponekad je čak i nemoguća. Upravo je zbog toga potrebno uzeti u obzir i kontekst samog djela, tj. književnu tradiciju najbližu autoru djela koja podrazumijeva određeni sistem normi, zahtjeva ili prijedloga u poeziji, zatim određene društveno-političke aspekte, filozofske i etičke smjerove, kao i autorovu biografiju, njegovo iskustvo i emocije (usp. Lisowski 2008: 9-10).

1.3. Poezija Jana Twardowskog

Ovako je za njegovu poeziju kazala Anna Kamińska: “Kada bi sveti Franjo bio suvremeni pjesnik, pisao bi kao Jan Twardowski” (usp. Gawron 2013: 8).

Twardowski sebe nije smatrao pjesnikom, već svećenikom koji piše stihove (usp. Gintowt 2011: 11 prema Smaszcz 2007: 357). Ono što je tipično za poeziju Jana Twardowskog jest dijaloški karakter njegovih pjesama, jednostavan jezik i franjevački duh. U njemu se opaža stalna dijaloška djelatnost, bilo u vertikalnom smjeru prema Bogu, bilo u horizontalnom prema ljudima i prirodi (usp. Petrušić prema Weil 2004: 151). U svojim stihovima ne obraća se masi, već svakom pojedinom čitatelju na jako osoban način, čime stvara intimni kontakt s njim (usp. Gintowt 2011: 11). Twardowski često pribjegava leksiku svakodnevnog govora bogatom kolokvijalizmima i idiomatskim izrazima. Njegov poetski jezik obiluje aforizmima. Često koristi

nizak i šaljiv ton i kad piše o sakralnome. Na taj način približava sakralni sadržaj svakodnevnom iskustvu čineći ga bližim slušatelju (usp. Petrušić prema Weil 2004: 151).

Pun sakralnoga jest osobito svijet prirode o kojoj Twardowski često piše. Njegov se franjevizam ostvaruje ponajprije u pozitivnom stavu prema svijetu i uključuje uzdizanje onog što je malo, ponizno, jednostavno, siromašno i nevino. Pjesnik u svemu vidi Božji trag i divi mu se te smatra da su radost i smijeh najbolja sredstva za odnos s božanskim. Tvrdi da je jedini način na koji možemo govoriti o Bogu proturječeje, prema teoriji Simone Weil (usp. Ceccherelli 2009: 1). Ona može sa sigurnošću reći da Bog postoji jer je sigurna da njena ljubav nije uzaludna, ali također zna da u zbilji ništa ne odgovara pojmu Bog (usp. Petrušić prema Weil 2004: 151).

Bog je kod Twardowskog u samom centru svijeta i ljudske egzistencije. Njegova je prisutnost najveća vrijednost, a Njegova sila daje smisao svijetu (usp. Reczulka 2012: 173 prema Zeler 2001). Dovoljno je pročitati nekoliko pjesama da bi se zaključilo kako u njegovim djelima dominira stav da je sve stvoreno Božje djelo i da život, kakav bio, treba prihvatiti. Njegovi stihovi često imaju prizvuk molitve (usp. Gintowt 2011: 23).

U njegovim tekstovima pojavljuju se teme drage asiškom svecu s posebnim naglaskom na životinje i biljke. Priroda je bogatstvo božanskog stvaranja i predmet njegove ljubavi te joj se zbog toga mi ljudi divimo. U teološkim metaforama koristi se izrazima životinja poput zeca srećonoše koji se odnosi na smrt (usp. Avvenire, pregled: 22.6.2020.). U svojim je stihovima Twardowski više od 1035 puta koristio naziv neke životinje, a od toga sveukupno 405 izraza odnosilo se na ptice (usp. Gintowt 2011: 5 prema Iwanowska 2007). Slično Ezopovim basnama, Twardowski je uporabom životinjskim motiva personificirao mane, vrline i vrijednosti. Uzimajući u obzir samo njegovu poeziju, koristio je više od 70 puta izraz za pticu, a najčešće je ponavljao motiv čvorka, vrapca i rode, tj. tipičnih poljskih ptica (usp. Gintowt 2011: 25).

Jan Twardowski znao je kako svojim stihovima pristupiti djeci i mladima, a i sam u stihovima pjesme *Wyjaśnienie* priznaje da *Ja, ksiadz wierzę Panu Bogu jak dziecko*. Taj djetinji duh nerijetko prati i njegove ostale stihove. Od djece je učio kako vjerovati i kako se nadati te kako u svemu pronalaziti nešto novo, zanimljivo (usp. Gintowt 2011: 23).

Kako je primijetila Bożena Chrzastowska, poljska stručnjakinja na području religiozne tematike, Jan Twardowski dio je prve generacije svećenika pjesnika koja se nerijetko koristi

paradoksima u svojim stihovima (usp. Ochota 2014: 10). Paradoks nije samo retorička figura već i polazišna točka za jedan optimističan pogled na svijet u kojem profani prostor svakodnevnog života, zajedno s prirodom, omogućuje prepoznavanje Božje prisutnosti (Treccani, pregled. 4.8.2020.):

Lubię piętrzyć paradoksy; miłości, wiary, śmierci dotyczące wymiarów naszej egzystencji [...]. Tylko język paradoksów może wypowiadać to, co przerasta nasz rozum, mówić o Bogu [...] (usp. Ochwat 2014 prema Zieliński 1981: 57).

Poezja religijna bliska jest też tradycji myślenia paradoksalnego. Posługuje się ona poznaniem intuicyjnym, pozornie nielogicznym, a jednak niezwykle trafnym, docierającym szybko do sedna rzeczy. Taka poezja rodzi się z głębi człowieka [...]. Dobre wiersze muszą być poszukiwaniem tajemnicy, posługiwać się językiem niedomówień, unikać patosu, z nutą humoru (usp. isto).

Služeći se paradoksima, poezija uspijeva govoriti i o onome o čemu se teško govori, npr. o egzistenciji, o transcendentalnome i o Bogu (usp. isto). U biografiji Twardowskog, koju je napisala M. Grzebałkowska 2011. godine (*Ksiądz paradoks: Biografia Jana Twardowskiego*), naziva ga se «Księdzem paradoksem (Svećenik paradoks)» koji je i sam autor pjesama u kojima je paradoks već u naslovu poput *Wielka mała* (Velika mala) ili *Mniej więcej* (Više-manje).

Paradoksi i mali, naizgled nebitni detalji, slučajne, nevažne pa čak i banalne situacije te humor, zajedno pridonose kultu jednostavnosti koji se proteže kroz cijelo njegovo stvaralaštvo. Služeći se najjednostavnijim izrazima, usudio se pisati o mudrim, kompliciranim, tajanstvenim i transcendentalnim temama.

Iako je pronalaženje radosti i hvale i u trpljenju i boli tipično za franjevački duh, treba naglasiti kako Jan Twardowski, kako ga Smaszcz naziva *pjesnikom nade* (polj. *poetą nadziei*), nije utopijski pisac. Štoviše, kao svećenik je slušao bezbrojne ispovijedi, bio je vrlo svjestan ljudske grešnosti, krhkosti, nekonzistentnosti i slabosti, ali unatoč tome u svemu je vidio Božji plan (usp. Gintowt 2011: 24).

U svojim stihovima ne propovijeda, niti moralizira. Teološke rasprave često su na humorističan način upućene upravo njemu samome u čemu je vidljiva topla autoironija.

Ono što karakterizira njegovo stvaralaštvo su: autentičnost, poniznost, napuštanje uzvišenog stila i uporaba svakodnevnih čak i surovih motiva, vjera do koje se dolazi preko Majke Božje, čovjekova malenost i krhkost, promatranje svijeta s pozicije siromašnog, viđenje prisutnosti Božje u svemu stvorenome, mističnost Utjelovljenja, ljubav Božja prema čovjeku i čovjekova ljubav prema Bogu i bližnjima, ljubav prema svijetu i prirodi te originalan djetinji humor (scholaris.pl, pregled: 30.8.2020.).

U čast devedesete godišnjice rođenja svećenika-poete Twardowskog, Halina Turkiewicz kazala je ovo o njegovom stvaralaštvu: «(...) dlaczego właściwie poeta nie ma dotychczas nagrody Nobla? Dlaczego te afirmujące i niepatetyczne, ciepłe i humorystyczne, a jednocześnie oparte na najtrwalszym fundamencie światopoglądowym teksty, przy całej niby popularności, są wciąż za mało znane?»(usp. Gintowt 2011: 8 prema Turkiewicz 2005 broj 6: 33).

2. FRANJEVAČKI MOTIVI U POEZIJI JANA TWARDOWSKOG

U sljedećem dijelu ovog rada analizirani su franjevački motivi u poeziji Jana Twardowskog. Zbog vrlo bogatog stvaralaštva poljskog svećenika pjesnika, koji bi u jednom radu bilo teško obuhvatiti, ovaj korpus fokusira se ponajviše na pjesme iz zbirke *Nie przyszedłem pana nawracać* iz 2009. godine koje je izabrala Aleksandra Iwanowska. Iako su izdvojeni motivi posebno istaknuti podnaslovima, nerijetko će se tematski međusobno ispreplitati, upravo zbog istančane sposobnosti i talenta ovog autora koji je u sažetim i često vrlo kratkim stihovima uspio nemalo toga izreći.

Prema Stanisławu Cieślaku, koji je napisao rad posvećen franjevizmu u poeziji, ime svetog Franje u Staffovim stihovima pojavljuje se poprilično rijetko, tek tri puta u 1600 napisanih stihova (usp. Zacharewicz 2013: 25 prema Cieślak 2012: 129). Za razliku od Staffa, Twardowski je svom omiljenom svecu posvetio više redaka, kao na primjer u pjesmi *Święty Franciszku z Asyżu*:

Święty Franciszku z Asyżu

nie umiem Cię naśladować -

nie mam za grosik świętości

nad Biblią boli mnie głowa

Ryby nie wyszły mnie słuchać -

nie umiem rozmawiać z ptakiem -

pokąsał mnie pies proboszcza

i serce

(...)

(usp. Twardowski 2009: 17)

Lirski subjekt izražava divljenje prema uzoritom svecu s kojim se uspoređuje, istovremeno zadržavajući svoju veliku skromnost, poniznost i autentičnost. Iako učenjak i svećenik, on priznaje svoje slabosti koje su uobičajeno ljudske (*nad Biblijom boli me glava*, pl. *nad Bibilą boli mnie głowa*). Priznajući na takav način svoju običnost ostvario je još intimniji odnos s čitateljem. U sljedećoj pjesmi naslovljenoj *Do świętego Franciszka*, lirski subjekt izravno se obraća svetom Franji, postavljajući mu niz pitanja čija se akustičnost može gotovo osjetiti, upravo kao da vodi svjestan jednosmjern razgovor, ostavljajući retoričko pitanje na samom kraju.

Święty Franciszku patronie zoologów i ornitologów

dłaczego

żubr jęczy

jeleń beczy

(...)

i wciąż jeszcze tyle przeraźliwego milczenia

które nie odpowiada na pytania?

(usp. Twardowski 2009: 103, Do świętego Franciszka)

Osim svetog Franje, Twardowski je u ovaj korpus često uvrštavao i ostale svece, kao npr. sv. Terezu, sv. Petra, sv. Agatu, sv. Josipa, zatim biblijske figure kao što su Marta i Marija, Adam i Eva, Marija Magdalena te papu Ivana Pavla II.

Poezija Jana Twardowskog često se čini naivnom i banalnom. Upravo takav dojam ostavlja i naslov sljedeće pjesme *W niebie*. Pjesma pripada zbirci *Niebieskie okulary* iz 1980. godine, a sadrži sveukupno petnaest stihova. Pjesma nema rime niti pravilne interpunkcije. Lirski subjekt tehnikom nabiranja opisuje koga sve susreće na putu do Nekoga/Nečega. Na taj način kod čitatelja stvara osjećaj iščekivanja, nestrpljivosti i misterioznosti. Spominje svetu Agnezu koja drži janje, zatim svetu Agatu koja drži sol. Na samom početku neba, zaobilazi svetog Petra koji drži težak ključ, zatim svetu Tereziju (svetu Tereziju od Djeteta Isusa), koja se smrznula u samostanu pa zbog toga još uvijek kašlje.

Trzeba minąć świętego Piotra z ciężkim kluczem

Agnieszkę z barankiem przy twarzy

Teresę co jeszcze kaszle

bo marzła w klasztorze

...

obok Agaty co częstuje solą

obok świętego Franciszka z wilkiem

...

obok świętego Stanisława z zeszytem do polskiego

U drugom dijelu pjesme, kada iščekivanje dolazi do vrhunca, lirski subjekt napokon dolazi do svoje majke koja nema niti sol, niti je mučenica, niti je pripitomila vuka, već samo prišiva gumb koji se stalno zagubljavao, a opet nalazi se kraj samih svetaca pa čak bliže

Bogu. Jedna takva, na prvi pogled, banalna gesta uzvišena je i dovodi je u svojoj običnosti do samog vrha svetačke hijerarhije:

--- i widzę wreszcie moją matkę

w nie spalonym domu

przyszywa guzik co się gubił stale

Osim što je u svojim djelima često davao primjere svetaca smatrao je da su sveti često nama najbliži ljudi, poput mame koja prva ustaje i zadnja legne, posvećena je malim i prizemnim zadacima. Djeci bi govorio kako svetac nije onaj koji se dugo moli i kleči, ili onaj koji ne zijeva, ne radi grimase, već onaj koji nakon molitve postaje bolji, ljubazniji i koji ne misli samo o sebi već *se i lijevom i desnom rukom nepretano bori da nekome pomogne*, polj. *wyciąga stale lewą i prawą rękę, żeby pomagać innym* (usp. Reczulska 2012: 176).

2.1. BOŽJA SVEPRISUTNOST

Bog je u centru pažnje u poeziji Jana Twardowskog. Kojim se god motivima služio i o čemu god pisao, vratio bi se uvijek na to je Bog u svemu i za sve. Da *ne činimo ništa za Tebe, nego sve zahvaljujući Tebi*, polj. *nie czynimy niczego dla Ciebie, ale wszystko dzięki Tobie*. I u najmanjem živom stvoru vidi Božju ljepotu i ljubav. Pjesma *Dziękuję Ci po prostu za to, że jesteś* podsjećaja na molitvu zahvalnicu, na običan razgovor koji lirski subjekt vodi s Njim.

Dziękuję Ci po prostu za to, że jesteś

za to, że nie mieścisz się w naszej głowie, która jest za logiczna

za to, że nie sposób Cię ogarnąć sercem, które jest za nerwowe

za to, że jesteś tak bliski i daleki, że we wszystkim inny

za to, że jesteś odnaleziony i nie odnaleziony jeszcze

że uciekamy od Ciebie do Ciebie

za to, że nie czynimy niczego dla Ciebie, ale wszystko

dzięki Tobie

Za to, że to, czego pojąć nie mogę, nie jest nigdy złudzeniem

za to, że milczysz

Tylko my - ocytani analfabeci

chlapiemy językiem

(usp. Twardowski 2009: 65)

U svojoj ljudskoj nemoći, lirski subjekt pjesme *Kiedy* zna da postoji ono što ne može promijeniti i tješi svog čitatelja poručujući mu da u životu ipak ne ovisi sve o njemu samome. Da postoji Netko tko je Svemoćan, Gospodar, Stvoritelj, Netko tko je veći od Čovjeka, a istovremeno blizak čovjeku.

Boże ile spraw odfajkowano poza nami

kiedy mieliśmy się urodzić

w którym roku miesiącu i dniu

Od kogo uciekać żeby się z nim spotkać

i biec do kogo aby się z nim minąć

Jak nie wierzyć aby zyskać wiarę

Kogo kochać nareszcie by stać się samotnym

Kto ma nam umrzeć by zbliżyć do ciebie

Kiedy kto postanowi żeśmy już umarli

(usp. Twardowski 2009: 148, Kiedy)

Autor u stihovima pjesme *Który stwarzasz jagody* ponovno slavi složenju Božju jednostavnost i kreativnost koja je raznovrsna, neznatna, neotkrivena, a savršena i lijepa, baš kao što bi mogla biti poezija najjednostavnijih stihova.

Ty który stwarzasz jagody

królika z marchewką
(...)
smutek roślin
wydrę na krótkich nogach
ślimaka co zasypia na sześć miesięcy
niezgrabny śnieg co ma wdzięk zanim zacznie tańczyć
serce choćby na chwilę

spraw

niech poeci piszą wiersze prostsze od wspaniałej poezji
(usp. Twardowski 2009: 228, *Który stwarzasz jagody*)

2.2. ŽIVOT U DOBRU I ZLU

Jedan od tipičnih motiva franjevizma u poeziji Twardowkog tiče se puta, staze, putovanja što ga svatko treba proći. Putovanje može biti ponekad mukotrpno, bolno i zastrašujuće, ali ga svejedno treba podnijeti kao radosno hodočašće prema cilju. Istinsku radost hodočasnik treba pronaći u samom postojanju te u nadi da postoji bolji svijet što je prava karakteristika franjevačkog duha. Hodočasniku nije strana bol ni patnja, ali prihvaća sve, jer zna da mu sve djelomično pripada i da treba prihvatiti ono što se promijeniti ne može. U tom smislu, franjevačko prihvaćanje trpljenja i svega onoga što život nosi, nadovezuje se na antičku stoičku tradiciju (usp. Zacharewicz 2013: 44).

U zbirci *Kwiatki* (hrv. *Cvjetići*, tal. *Fioretti*), sveti Franjo govori o radosti koja dolazi iz same činjenice da postoji i govori da je takva radost savršena. Prema svetom Franji, takva savršena radost ne dolazi od svetog svećenstva, niti od čudesnih ozdravljenja, već samo iz strpljivog trpljenja i podnošenja života (usp. Zacharewicz 2013: 32).

Čitajući stihove iz pjesme *Sprawiedliwość* može se uočiti da je zahvalnost ta koja vodi do pravog radosnog franjevačkog duha postojanja i da osim zahvale na svemu stvorenome, u ovoj

pjesmi koja nalikuje više na molitvu zahvalnicu (druga strofa), lirski subjekt zahvalan je i na onome čega nema. Iako naslov daje naslutiti kako će biti riječi o pravednosti, pjesma iznenađuje novim pogledom na pravednost gdje smo, iako nepravedno raspodijeljeni i različiti tj. nejednaki, ipak svi potrebni jedni drugima.

to co mam i to czego nie mam

nawet to czego nie mam

nawet to czego nie mam komu dać

zawsze jest komuś potrzebne

(...)

(usp. Twardowski 2009: 145, *Sprawiedliwość*)

U pjesmama Twardowskog dominira franjevački motiv hvale i slave života u svakom njegovom obliku. Čovjek takvu istinu ljudske egzistencije ne može promijeniti, baš kao što ne može promijeniti da nakon dana dolazi noć:

jest noc żeby był dzień

ciemno żeby świeciła gwiazda

jest ostatnie spotkanie i rozłąka pierwsza

(usp. Twardowski 2009: 145, *Sprawiedliwość*).

Twardowski podsjeća na obične ljude koji od života ne očekuju ništa previše već prihvaćaju baš sve što im život donese. Lirski subjekt u pjesmi *Kiedy mówisz* podsjeća da:

nie ma sytuacji na ziemi bez wyjścia,

kiedy Bóg drzwi zamyka - to otwiera okno

Također tipično za franjevački duh, lirski subjekt zaključuje da su *za sreću potrzebne male velike nesreće*, polj. *małe wielkie nieszczęścia potrzebne do szczęścia*, tj. da nema radosti bez boli, ali ni boli bez radosti (usp. Twardowski 2009: 372, *Kiedy mówisz*). U pjesmi *Razem* lirski subjekt sažima smisao ljudske egzistencije te na pomalo humorističan način uspoređuje čovjeka s dva ježa što se začuđeno gledaju i traže svoje malo mjesto za život, baš kao i svatko od nas.

Lirski subjekt kontrastima naglašava neizbježnost boli, samoće i nesigurnosti, a samim prihvaćanjem te istine te uspoređujući čovjeka s malim ježevima, olakšava ponekad tjeskobno i nepodnošljivo čovjekovo postojanje.

Nadzieja i rozpacz

radość i ból

niewiara i wiara

(...)

dom pełen bliskich

i bez nikogo

człowiek co szuka

anioł co nie wie

tak jak dwa jeże sobą zdziwione

szukają razem miejsca dla siebie

(usp. Twardowski 2009: 241, Razem)

Pomirenost sa životom u svakom njegovom obliku, Twardowski potvrđuje i u sljedećoj pjesmi naslovljenoj *Żeby nagle zobaczyć*. Lirski subjekt, u svojoj poniznosti, ne zapitkuje (sebe ili Boga) zašto je život takav, zašto je *nevjera uz vjeru* (polj. *niewiara obok wiary*), već to prihvaća kao nešto nelogično što naše ljudske sposobnosti ionako ne mogu pojmiti, jer koliko je samo trebalo da se naučimo *jasno odgovarati na pitanja* (polj. *na pytania logiczne odpowiadać*).

Więc tak długo trzeba było rozsądku się uczyć

na pytania logiczne odpowiadać

nie mówić bez sensu i od rzeczy

żeby nagle zobaczyć

że nadzieja może być obok rozpaczy

niewiara obok wiary

prawda z palcem na ustach

(usp. Twardowski 2009: 193, Żeby nagle zobaczyć)

Pobjeda nad beznađem i očajem mođe se uočiti u sljedećim stihovima iz pjesme *Oda do rozpaczy*. Sam naslov već daje predokus pobjede života u borbi sa svakim crnilom, zlom i jadom. Iako su se mnogi borili u nadi da istrijebe taj očaj iz života *moralisti, asketi, sveci, liječnici* (polj. *moralisti, asceci, święci, lekarze*), nitko od njih to nije uspio. On, lirski subjekt, nadzemałjskim mirom, daje očaju (polj. *rozpaczy*) dobrodošlicu u životu jer bez nje *bio bih stalno sretan, kao svinjce na kiši* (polj. *byłbym stale uśmiechnięty jak prosię w deszcz*).

2.3. VELIK U SKROMNOSTI I PONIZNOSTI

Ovako za sebe govori lirski subjekt u pjesmi *Różaniec*:

Przed własną tajemnicą przyklękam taki mały

(Różaniec, 1946).

U pjesmi *O kościele* lirski subjekt priznaje da se čak moli za poniznost i zato da nikada ne postane važan.

(...) gdzie modliłem się żeby nigdy nie być ważnym

(usp. Twardowski 2009: 69, O kościele)

Twardowski se pred Bogom pojavljuje uvijek iz pozicije "samo" čovjeka, svjestan da na neka pitanja nikada neće dobiti odgovor, ali isto tako u potpunosti pomiren s time da je on čovjek, a Bog je Bog, poštujući Njegovu odluku da bude nevidljiv i da na neka pitanja ne daje odgovor, da On zna sve, a čovjek samo ponešto.

Simbol skromnosti i poniznosti u njegovim djelima je i mali, sivi magarac koji je Isusa preveo u Egipat bježeći od Heroda. Gotovo neuočljivo, a istovremeno jako i tvrdoglavo živinče, pokazuje da je upravo u njemu sva moć, iako je simbol magarca lijenost, neosjetljivost i tvrdoglavost. Poniznost o kojoj govori Twardowski dolazi iz ljubavi prema nekome i ona te čini jaćim, a ne slabijim (usp. Reczulka 2012: 180).

Nije ponizan samo Twardowski, on piše o tome kako je sam Bog ponizan, koji se približio čovjeku, dajući svog jedinog Sina cijelome svijetu i koji se rodio u štali među životinjama. To je isti Bog koji se nalazi u tako malenoj hostiji, pred kojom se klanjaju toliki ljudi.

*Naucz się dziwić w kościele,
że hostia najświętsza tak mała,
że w dłonie by ją schowała
najniższa dziewczynka w bieli,*

(...)

*I pomyśl – jakie to dziwne,
że Bóg tak miał lata dziecinne,
matkę, osiołka, betlejem*

(usp. Twardowski 2009: 30, Naucz się dziwić)

U pjesmi *Ręce* susrećemo magarca koji služi Bogu baš takav kakav jest:

osła Twego co wybiegł jak najszybciej z Betlejem

już nocą

wiadomo: osiół wie najwięcej

2.4. KULT JEDNOSTAVNOSTI (KOLOKVIJALIZMI, HUMOR, SVAKODNEVICA)

Osim što je bio izvrsan promatrač svega stvorenoga, svećenik Twardowski jako je dobro poznao dječju psihologiju. Na sebi specifičan, a često humorističan način, djeci je najjednostavnijim jezikom govorio o biblijskim prisporobama i smislu života. Između ostalog, svoje mlade čitatelje učio je empatiji prema drugom čovjeku, bez obzira na to koliko se međusobno razlikovali. Twardowski bi savjetovao djeci da imaju širom otvorene oči i da dobro

promotre treba li kome pomoći jer *tylko łamaga nikomu nie pomaga i tylko dziadyga się od pomagania wymiga* (usp. Reczulska 2012:177 prema Twardowski 2007:35).

Čitajući pjesmu *O lasce Bożej w brzydkim kościele* može se uočiti pjesnikova lakoća pripovijedanja u stihovima te iskrenost kojom se obraćao svojim čitateljima.

*Kościół ten był tak brzydki, że nie powiem który,
brzydota wprost się lala z każdej większej dziury
Dobry święty Antoni miał twarz wykrzywioną,
inny święty był lepszy, lecz przed wojną spłonął*

(usp. Twardowski 2009: 31, *O lasce Bożej w brzydkim kościele*)

U pjesmi *Taca* pjesnik ne opisuje ništa neobično ili čudesno, ništa transcendentalno. On jednostavno uočava ono što se oko njega događa, pa i naizgled nebitne detalje poput novčića koji pada na pod, on smješta u svoje stihove.

*Lubię chodzić w kościele z dużą tacą
słuchać jak dziwnie pieniądz o dno głucho stuka
gdy ktoś od nawy głównej przepychać się zacznie
babcia szpilą ukole penitent ofuka*

(usp. Twardowski 2009: 39, *Taca*)

U pjesmi pod naslovom *W okularach* lirski subjekt se izravno obraća Majci Božjoj. Možda su ga mnogi smatrali nedostojnim da odmah u prvom stihu obraćanja Blaženoj Djevici Mariji kaže: *Narysowałem Cię Matko Najświętsza w okularach*, ali on se usudio pisati baš na takav način pa čak i njoj, svecima ili Bogu. Takvim načinom pisanja pomiruje veliki jaz između Boga i čovjeka i još jednom pokušava objasniti neobjašnjivo, tj. dolazak Boga među ljude, njegovu blizinu i ljubav prema čovjeku.

*Narysowałem Cię Matko Najświętsza w okularach
w grubych i ciężkich
taka jesteś w nich ludzka*

jak urzędniczka na poczcie zmęczona naszymi listami

(...)

(usp. Twardowski 2009: 243, *W okularach*)

2.5. ZAJEDNIŠTVO

Sveti Franjo okupio je najprije svoju dvanaestoricu pa ih je u parovima poslao propovijedati po svijetu. Koliko mu je zajedništvo bilo važno, vidi se na trudu koji je uložio u osnivanje svetog reda. Da je čovjeku potreban *drugi* svjedoči i Twardowski u pjesmi *Sprawiedliwość*:

Gdyby wszyscy mieli po cztery jabłka

Gdyby wszyscy byli silni jak konie

Gdyby wszyscy byli jednakowo bezbronni w miłości

Gdyby każdy miał to samo

Nikt nikomu nie byłby potrzebny

(...)

im najłatwiej zrozumieć że każdy jest dla wszystkich

(usp. Twardowski 2009: 145, *Sprawiedliwość*)

U pjesmi naslovljenoj *Własnego kapłaństwa się boję* lirski subjekt poistovječuje se sa svojim sugrađanima, s drugima u tramvaju ili na ulici. Time naglašava koliko je cijeli ljudski rod međusobno povezan i koliko smo svi jedni drugima braća. Lirski subjekt poistovječuje se s okolinom, približava se *njima* i približava se *nama* (čitateljima) proživljavajući svakodnevicu u empatiji i zajedništvu.

Jadę z innymi tramwajem –

biegnę z innymi ulicą –

(usp. Twardowski 2009: 27, *Własnego kapłaństwa się boję*)

Baş kao i sveti Franjo koji je išao gubavcima, bolesnima, ostavljenima i siromašnima, tako je i Twardowski posebno ljubio one koji su bili ostavljeni po strani, ne zato da bi ga se uznosilo, nego zato jer je istinski želio suosjećati s njima. U pjesmi *Do moich uczniów* obratio se svojim učenicima iz škole za djecu s posebnim potrebama u kojoj je radio.

Uczniowe moi, uczennice drogie

ze szkół dla umysłowo niedorozwiniętych,

(...)

Czekam na was najdrożsi, z każdą pierwszą gwiazdką –

z niebem betlejemskim, co w pudełkach świeci –

z barankiem wielkanocnym – bez was świeczki gasną –

i nie ma żyć dla kogo.

Ten od głupich dzieci

(usp. Twardowski 2009: 46, Do moich uczniów)

2.6. PRIRODA

Który stworzyłeś

pasikonika jak szmaragd z oczami na przednich nogach

czerwoną trajkotkę z wąsami na głowie

bociana gimnastykującego się na łące

kruka niosącego brodę z dłuższych piór

barana znającego tylko drugą literę łacińskiego alfabetu

kolibra lecącego tyłem

słonia wstydzącego się umierać może dlatego że taki duży

osła tak milego że głupiego

kowalika chodzącego do góry ogonem

(...)

żabę grającą jak nakręcony budzik

(...)

psiaka z pół opadniętym uchem

(...)

chyba jeszcze nie powstał na serio świat

jaszcze trwa Twój uśmiech niedokończony

(usp. Twardowski 2009: 137, Który)

Lirski subjekt iz pjesme *Drzewa niewierzące* promatrajući drveće, ptice, psa razmatra kako unatoč tome što ne idu na vjeronauk, na misu i zapravo ne znaju ništa, ipak su tako dobra i čista stvorenja. Može se uočiti franjevačka ljubav i poštovanje prema svemu stvorenome, a zapravo prema Onome koji je to sve stvorio.

Drzewa po kolei wszystkie niewierzące

ptaki się zupełnie nie uczą religii

pies bardzo rzadko chodzi do kościoła

naprawdę nic nie wiedzą

a takie posłuszne

nie znają ewangelii owady pod korą

(usp. Twardowski 2009: 163, Drzewa niewierzące)

Twardowski u svojim pjesmama ne opisuje gradske vrtove, parkove ili zgrade već radije bježi na selo, u prirodu, tamo gdje se može približiti običnom čovjeku, možda i nepismenom. Ondje na svijet gleda iz njihove perspektive, postaje kao oni, jednostavan i malen naspram svijeta. Život na selu pun je rada, truda, muke i borbe za preživljavanjem što se može iščitati iz pjesme *Na wsi*.

Tu Pan Bóg jest na serio pewny i prawdziwy

*bo tutaj wiedzą kiedy kury karmić
jak krowę doić żeby nie kopnęła
jak starannie ustawić drabinkę do siana
jak odróżnić liść klonu od liścia jaworu
tak podobne do siebie lecz różne od spodu
a liści nie zrozumiesz ani nie odmienisz
tu wiedzą że konie stoją głowami do środka
że kos boi się bardziej w ogrodzie niż w lesie
że skowronek spłoszony raz jeszcze zaśpiewa
kukulka tutaj żywa a nie nakręcona
pszczola wciąż się uwija raz w prawo raz w lewo
a mirt rozkwita tylko w zimnym oknie
ptaki też nie od razu wszystkie zasypiają
zresztą mogą się czasem serdecznie pomylić
jak ktoś kto bije żonę by zranić teściową
i wiadomo że sosny niebieskozielone
a dziurawiec to żółte świętojańskie ziele
tu Pan Bóg jest jak Pan Bóg pewny i prawdziwy
tylko dla filozofów garbaty i krzywy
(usp. Twardowski 2009: 189, Na wsi)*

U kontekstu franjevizma i poezije koja je nastala iz njegove jednostavnosti, posebnu pozornost od svih spomenutih ptica zauzimaju prije svega vrapci koji su postali simbolom onoga što je malo i gotovo neprimjetno, a u pjesmi naslovljenoj *O wróblu* napisao je:

I o tobie niesforny wróblu

co łaską zdumiony –

Wpadłeś na zbitą głowę

do święconej wody

(usp. Twardowski 2009: 21, O wróblu)

Ovako je o vrapčićima pisala Dorothea Forstner: «Wróble są ptakami najbardziej niepozornymi, najskromniejszymi-można by powiedzieć, że są ptasimi *proletariuszami*. W miejscach zamieszkanymi, zabudowanych jes ich znaczenie mniej niż na polach. (...) Właśnie ta niska wartość wróbli sprawiła, że były symbolem niepozorności» (usp. Zacharewicz 2013: 38 prema Forstner 1990: 249).

2.7. LJUBAV

Przyszedeł mój uczeń powiedziec do mnie pjesma je u kojoj autor kao da zapisuje bilješku sebi samome i skromno priznaje, iako je svećenik od kojega svi očekuju barem čvrstu vjeru, kako je i njega nerijetko vjera napustila. Ne pridaje tome previše pažnje, jer zna da je to samo dio životnog ciklusa.

Bóg i nie wierzyć czasem dozwoli –

Odszedł w szarugę,

(Przyszedeł mój uczeń powiedziec do mnie, ok. 1956)

Osim vjere, u njegovim stihovima prisutna je i nada koja je nužna za opstanak u borbi sa zlom, ali ipak, baš kao u Isusovoj zlatnoj zapovijedi ili u 1 Kor 13, 13⁹, posebno mjesto u njegovoj poeziji zauzima ljubav. I to vertikalna ljubav koja dolazi od Boga i ide k Bogu i horizontalna ljubav prema svojim bližnjima. Ovako Twardowski piše o ovoj prvoj:

Boję się Twojej miłości

Tej najprawdziwszej i innej

⁹ A sad ostaje vjera, ufanje, ljubav, ovo troje, ali je najveća među njima ljubav (1 Kor 13,13 biblija.ks.hr, pregled: 31.8.2020.)

*(usp. Twardowski 2009: 109, Boję się Twojej
miłości)*

Smatra da je ta je vertikalna ljubav koja dolazi od Boga drugačija od svake druge ljubavi te da je čak zastrašujuća. Boji je se jer postavlja mnoge križeve, jer gleda drugčijim očima (*možda vidiš kao pčela*, polj. *moze widzisz jak pszczoła*), jer ne daje izravne odgovore onome koji pita (*onoga koji pita, zaobilaziš kao ježa na cesti*, polj. *pytającego omijasz jak jeża na spacerze*), zbližava ljude, a stalno ih uči rastancima (polj. *ludzi do ludzi zbliżasz i stale uczysz odchodzić*). U šestom stihu može se iščitati poniznost, skromnost i malenost lirskog subjekta spram Boga (*poput mrava ispred medvjeda*, polj. *jak mrówka przed niedźwiedzim*).

O nieobecnych jedna je od pjesama svećenika Twardowskog posvećena ljubavi, najuzvišenijoj ljudskoj emociji, po kojoj je sveti Franjo oblikovao gotovo sva svoja djela. Već sam naslov *O nieobecnych* budi u čitatelju zanimanje da sazna o kome autor piše: o živima, ali trenutno odsutnima ili o onima kojih više nema. Djelo govori o vječnoj ljubavi. Tajnu te ljubavi već u prva dva stiha otkriva nam lirsko ona koja razotkriva sav očaj nakon muževe smrti:

*Myślała że został już tylko na fotografii
z twarzą bez oddechu*

Od trećeg do petog stiha lirski subjekt, izvršavajući predano svakodnevne poslove, uvjerava se u sljedeće: da je najmanje pola ljubavi zapravo trpljenje, da ljubiti znači ići ne svojim već našim zajedničkim putem, da se moliti može jedino čiste savjesti i ukoliko se vjeruje u vječnost, da se ondje napokon susreću svi što su ranije smrću bili razdijeljeni. A muž ju dalje uvjerava u stihovima 16-20 kako je vječnost samo jedna i kako su, iako se ne vide, još uvijek zajedno. Na samom kraju autor zaključuje da su onih kojih nema nama najbliži onda kada o njima neprestano mislimo, a njihovu duhovnu prisutnost čuvamo govoreći o njima, svjesni toga da je zemaljski život samo prolazan trenutak (usp. Lisowski 2008: 237-238).

Proszę ciebie o ufność pjesma je u kojoj se lirski subjekt obraća izravno čitatelju moleći ga za povjerenje. On ne docira, ne propovijeda, već blago nudi svoje iskustvo kao utjehu u patnji.

*Nie pragnę twej miłości –
nie szukam przyjaźni –
to właśnie jest nie dla mnie*

(...)

Po prostu proszę ciebie

o trochę ufności

(...)

I wszystko to co boli, w Boga przeistoczyć

jak w Ofierze na co dzień

zwykły chleb i wino

(usp. Twardowski 2009: 55, Proszę ciebie o ufność)

(...)

Koliko još treba vjerovati, šutjeti, trpjeti, ne zapitkivati, nadati se i razočaravati se, koliko još treba ljubiti, pita se lirski subjekt u sljedećoj pjesmi naslovljenoj *Jest*.

Jest jeszcze taka miłość

ślepa bo widoczna

jak szczęśliwe nieszczęście

pół radość pół rozpacz

ile to trzeba wierzyć

milczeć cierpieć nie pytać

skakać jak osioł do skrzynki pocztowej

by dostać nic

za wszystko

miej serce i nie patrz w serce

odstraszy cię kochać

(usp. Twardowski 2009: 208, Jest)

Iako ostaje bez odgovora, zaključak je u zadnjem stihu: usuditi se ljubiti, pa i kada te to može zastrašiti (polj. *odstraszy cię kochać*).

3. ZAKLJUČAK

U ovom radu analiziran je tek manji dio poezije autora Jana Twardowskog čiji su stihovi toliko bogati da bi se jedan ovakav rad mogao posvetiti i samo jednoj njegovoj pjesmi. Iz prethodne analize jasno se uočava jaki utjecaj svetog Franje u stvaralaštvu poljskog pisca. Teme o kojima je pisao su raznolike: priroda kao dominantna tema, smisao patnje, Bog, Blažena Djevica Marija, sveci i put ka svetosti, anđeo čuvar, smisao života, seoski život, Crkva. Njegova poezija ostavlja dojam čitatelju da vodi osobni razgovor s piscem koji mu prepričava svoj dan. Njegovi su stihovi toliko tečni, duhoviti, tajanstveni i istovremeno jasni da bismo mogli zaključiti kako ne postoji dobna granica za čitatelje Jana od Biedronki.

Twardowski u svojoj poeziji nikada ne propovijeda, ali gotovo svakim izrazom tiho evangelizira. Na temelju ove analize može se iščitati kako je jednostavnim i jasnim jezikom, nenameljivošću i blagošću, Jan Twardowski u svom stvaralaštvu ostao vjeran poniznosti i skromnom prihvaćanju ljudske naravi, zahvalan na onome što ima i što nema. Po uzoru na sv. Franju, u svojoj poeziji zadržao je skromnost i malenost pred Božjom veličinom na svom putu prema svetosti.

4. BIBLIOGRAFIJA

4.1. Citirana literatura

- 4.1.1. Abrus, Ivan. 1978. *Mali brat Franjo*. Štamparsko poduzeće Franjo Kluz, Split
- 4.1.2. Anastasi, L.M. Bartolini, R. 2013. *Breve storia della famiglia francescana*. Francescani, Perugia URL: <https://www.assisiofm.it/uploads/329-BARTOLINI%20-%20ANASTASI,%20Breve%20storia%20della%20Famiglia%20Francescana.pdf> (pregled: 18.7.2020.)
- 4.1.3. Iriarte, Lázaro. 2013. *Povijest franjevaštva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb
- 4.1.4. Ceccherelli, Andrea. *L'incanto del mondo*. URL: <https://it.clonline.org/cm-files/2009/10/30/twardowski-incanto-del.pdf> (pregled: 22.6.2020.)
- 4.1.5. Garavelli, Bianca. *Jan Twardowski, versi dal silenzio*. URL: https://www.avvenire.it/agora/pagine/twardowski-versi-dal-silenzio_200910070948319900000 (pregled: 22.6.2020.)
- 4.1.6. Gawron, Magdalena. 2013. *Nurt franciszkański w poezji polskiej XX w.* URL: <http://hamlet.edu.pl/gawron-nurt-franciszkański>
- 4.1.7. Gecser, Otto. Laszlovszky, Jozsef. Nagy, Balazs. Sebok, Marcell. Szende, Katalin. 2011. *Promoting the Saints: Cults and their contexts from late antiquity until the early modern period*. URL: <https://www.jstor.org/stable/10.7829/j.ctv10tq50b> (pregled: 1.7.2020)
- 4.1.8. Gintowt, Irena. 2011. *Obraz zwierząt i jego funkcja w poezji księdza Jana Twardowskiego*. Wilno URL: <https://docplayer.pl/17254201-Obraz-zwierzat-i-jego-funkcja-w-poezji-ksiedza-jana-twardowskiego.html> (pregled: 2.2.2020.)
- 4.1.9. Lešić, Zdenko. 2005. *Teorija književnosti*. Sarajevo Publishing. Sarajevo URL: https://kupdf.net/download/teorija-književnosti-zdenko-le-scaron-i-263_59083c9fdc0d60641f959e7b_pdf# (pregled: 30.6.2020.)
- 4.1.10. Lisowski, Zbigniew. 2008. *Poznavanie poezji Interpretacje*. Norbertinum. Lublin
- 4.1.11. Molina, Roderick A. *Amado Nervo: His mysticism and franciscan influence*. URL: https://www.jstor.org/stable/978438?read-now=1&seq=15#page_scan_tab_contents (pregled: 13.8.2020.)

- 4.1.12. Muscat, Noel. 2003. *Vita di san Francesco d'Assisi*. Shkodër URL: <https://docplayer.it/15344930-Vita-di-san-francesco-d-assisi-noel-muscat-ofm.html> (pregled: 18.8.2020.)
- 4.1.13. Ochwat, Magdalena. 2014. *Poezja paradoksów -Paradoksy w poezji*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Katowice URL: <https://images.iformat.pl/DC5CF93AEB/99089BB7-AC49-44A4-A7C3-7FA69D28CC88.pdf> (pregled 19.8.2020.)
- 4.1.14. Petrušić, Bruno. *Simone Weil i Friedrich Nietzsche: Božja odsutnost*. URL:https://www.academia.edu/12972510/Simone_Weill_i_Friedrich_Nietzsche_Bo%C5%BEja_odsutnost (pregled: 22.6.2020.)
- 4.1.15. Reczulska, Magdalena Teresa. 2012. *W kręgu wartości w twórczości ks. J. Twardowskiego dla dzieci-na podstawie wybranych utworów*. *Kultura i wychowanie* 3, 171-186. URL: http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Kultura_i_Wychowanie/Kultura_i_Wychowanie-r2012-t3/Kultura_i_Wychowanie-r2012-t3-s171-186/Kultura_i_Wychowanie-r2012-t3-s171-186.pdf (pregled 2.3.2020.)
- 4.1.16. Redakcija, 24.9.2017. *Pjesnik živi dok živi sjećanje na njega*. URL: <https://www.vitez.info/pjesnik-zivi-zivi-sjecanje-njega/> (pregled 14.8.2020.)
- 4.1.17. Sgavichia, Siriana. Tortora, Massimiliano. 2017. *Geografie della modernità letteraria*. Edizioni ETS, Pisa URL: https://www.academia.edu/38180481/L_INVENZIONE_DEL_PAESAGGIO_FRANCESCO_NELLA_LETTERATURA_EUROPEA_DI_OTTO_NOVECENTO (pregled 18.7.2020.)
- 4.1.18. Solar, Milivoj. 2005. *Teorija književnosti*. Školska knjiga, Zagreb
- 4.1.19. Twardowski, Jan. 2009. *Nie przyszedłem pana nawracać. Wiersze 1945-2006*. Wybrała i opracowała Aleksandra Iwanowska. Święty Wojciech wydawnictwo, Poznań
- 4.1.20. Zacharewicz, Elżbieta. 2013. *Franciszkanizm Leopolda Staffa w w kontekście poezji polskiej XX wieku*. Wilno URL: <https://vb.vdu.lt/object/elaba:2117705/2117705.pdf> (pregled 10.2.2020.)
- 4.1.21. Weil, Simone. 2004. *Težina i milost*. Literis, Zagreb

4.2.Mrežni izvori

URL:http://www.treccani.it/enciclopedia/jan-twardowski_%28Enciclopedia-Italiana%29/
(pregled 3.8.2020.)

URL: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Armia-Krajowa;3871190.html> (pregled 25.8.2020.)

URL: <https://www.hrleksikon.info/definicija/skamander.html> (pregled 25.8.2020.)

URL: <https://sjp.pwn.pl/szukaj/franciszkanizm.html> (pregled 30.8.2020.)

URL: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (pregled 30.8.2020.)

URL: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (pregled 30.8.2020.)

URL: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (pregled 30.8.2020.)

URL: <http://scholaris.pl/zasob/49731> (pregled 30.8.2020.)

URL: <https://culture.pl/pl/tworca/jan-twardowski> (pregled: 31.8.2020.)

URL: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (pregled: 1.6.2020.)

URL: <https://biblija.ks.hr/search.aspx?pojam=hvalospjev%20ljubavi> (pregled: 31.8.2020.)

5. PRILOG

5.1. Upotunjena bibliografija stvaralaštva Jana Twardowskog (culture.pl)

5.1.1. Poezija

- *"Powrót Andersena"*. Nakładem Księgarni F. Hoesicka, Warszawa 1935
- *"Wiersze"*. Wydawnictwo Pallotinum, Poznań 1959
- *"Znaki ufności"*. Społeczny Instytut Wydawniczy "Znak", Kraków 1970
- *Poezje wybrane*. Wybór i wstęp autora. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1979. Biblioteka Poetów
- *"Niebieskie okulary"*. Społeczny Instytut Wydawniczy "Znak", Kraków 1980
- *"Który stwarzasz jagody"*. Wiersze wybrane. Wyboru dokonał Andrzej Kaliszewski. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1982 (1988)
- *"Nie przyszedłem pana nawracać. Wiersze 1937-1985"*. Wybór i opracowanie Jacek Giebułtowicz. Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej, Warszawa 1986 (osiem wydań do 1994)
- *"Tak ludzka"*. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1990
- *"Uśmiech Pana Boga"*. Wiersze dla dzieci, Warszawa: Nasza Księgarnia, 1991
- *"Kasztan dla milionera"*. Wiersze dla dzieci, Warszawa: Nasza Księgarnia, 1993
- *"Krzyżyk na drogę"*. Kraków: Znak, 1993
- *"Trzeba iść dalej, czyli spacer biedronki"*. Wiersze wszystkie 1981-1993. Zebrała i opracowała Aleksandra Iwanowska. Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej, Warszawa 1994
- *"Rwane prosto z krzaka"*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1996 (wyd. II: 1998). Kolekcja Poezji Polskiej XX Wieku
- *"Biedroneczko leć do nieba. Lekcja literatury z Heleną Zaworską"*. Wybór: Jan Twardowski, Aleksandra Iwanowska. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1997
- *"Bóg prosi o miłość"*. Kraków: WL, 1998
- *"Niebo w dobrym humorze"*. Warszawa: PIW, 1998

- *"Miłość miłości szuka"*. Wiersze 1937-1998. T. I-II. Zebrała, opracowała, posłowiem i kalendarium opatrzyła Aleksandra Iwanowska. Państwowy Instytut Wydawniczy, Księgarnia Św. Wojciecha, Warszawa-Poznań 1999
- *"Mała ojczyzna"*, Olszanica: Wydawnictwo BOSZ, 2002
- *"Zaufałem drodze"*. Wiersze zebrane 1932-2006. Zebrała i opracowała Aleksandra Iwanowska. Oficyna Wydawnicza ASPRA - JR, Warszawa 2007

5.1.2. Proza

- *"Zeszyt w kratkę"*. Kraków: Znak, 1973
- *"Nowy zeszyt w kratkę"*. Poznań: Wydawnictwo Pallotinum, 1986
- *"Patyki i patyczki"*. Warszawa: Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej, 1987
- *"Niecodziennik"*. Kraków: Maszchaba, 1991
- *"Autobiografia. Myśli nie tylko o sobie"*. T. I-II. Opracowała Aleksandra Iwanowska. Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006, 2007

5.1.3. Razgovori i intervjui s pjesnikom

- Zofia Zarębianka, *"Poezja wymiaru sanctum: Kamieńska, Jankowski, Twardowski"*. Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL, Lublin 1992
- Andrzej Sulikowski, *"Świat poetycki księdza Jana Twardowskiego"*. Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1995. Tom zawiera bibliografię i kalendarium życia księdza (do 1995)
- Marek Karwala, *"Świat poetycki księdza Jana Twardowskiego"*. Kraków 1996
- Bogdan Zeler, *"Po wiersz tak prosty, że każdy zrozumie. O poezji księdza Jana Twardowskiego"*. Unia, Katowice 2001
- Waldemar Smaszcz, *"Ks. Jan Twardowski - poeta nadziei. Życie i twórczość"*. Unikat, Białystok 2003
- *"Bibliografia i recepcja twórczości"*, [w:] Budzić nadzieję. Abecadło dziewięćdziesięciolatka. Wybrała, opracowała, posłowiem, kalendarium i bibliografią opatrzyła Aleksandra Iwanowska. Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2005 (kalendarium i bibliografia do maja 2005)

- Jolanta Kowalewska-Dąbrowska, *"Językowy obraz Boga i człowieka w poezji Jana Twardowskiego"*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2006
- Stanisław Grabowski, *"Jan Twardowski. Kalendarium życia i twórczości 1915-2006"*. Wydanie II zmienione. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 2006
- "Jestem bo jesteś". Z księdzem Janem Twardowskim rozmawia Helena Zaworska. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1999
- "Jedynie miłość ocaleje". Z Janem Twardowskim rozmawia Milena Kindziuk. Pax, Warszawa 1999
- Marian Schmidt, "Niecodziennie rozmowy z księdzem Janem Twardowskim". Prószyński i S-ka, Warszawa, 2000
- "Ludzie, których spotkałem. Waldemara Smaszcz rozmowy z ks. Janem Twardowskim". Wydanie II rozszerzone. "Unikat", Białystok 2001

5.1.4. Odabrani prijevodi

- njemački: *"Geheimnis des Lächelns"*. Wybór i przekład Karin Wolff. St. Benno Verlag, Lipsk 1981; Bóg prosi o miłość. Gott fleht um Liebe. Wybór i opracowanie Aleksandra Iwanowska. Przekład Karl Dedecius i in. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1998
- engleski: *"Kiedy mówisz. When You Say"*. Wybór i opracowanie Aleksandra Iwanowska. Przekład Stanisław Barańczak i in. Wydawnictwo Literackie, Kraków 2000